

derbe terelni. A dolog nem egyszerű, mert a szöveg már az első lapon szétzilálja a műfaji határokat, s azzal, hogy az asszociációikban egymásra zsúfolt sorok nem hagyják a gondolatokat kifutni, egy idő után már nem szó szerinti jelentéseikkel, hanem csupán impulzusszerűen föl-fölvillanó hangulatukkal hatnak, így leginkább a filmes technikából átvett, a pillanatokba zsúfolt vágások rövid sorozatainak funkcióját teljesítik be. Hirtelenjében Huszárík Zoltán *Elégiája* jut eszembe, amely a lovat mint történelmi faktort kíséri végig hasonló eszközökkel egészen annak végső pusztulásáig. S ahogy azon sem kérjük számon a legdurvább részleteket, úgy Szikra János hosszúverse sem veszi tekintetbe, hogy melyik kifejezés vagy gondolat túri a nyomdafestéket, és melyik nem. Különösen akkor, ha a végeredmény (annak ellenére, hogy külön-külön veszi számba és kaszabolja szét a nemekhez kötődő egyéni és társadalmi, elismert és el nem ismert stb. státusokat és szerepeket) akár az emberiség egyetemes pusztulása előtt mindannyiunkban lepergő filmként is fölfogható. Ám abban is biztos

vagyok, hogy a legtöbben éppen azok közül okulhatnának belőle, akik az egészet egy tudathasadásos elme fölháborító zagyvaságának tartják, s úri módon kihúzzák magukat, majd továbbállnak. Ők azok, akiknek kezében csak úgy csörög a pattogatott kukoricás kartonvödör, amikor Mel Gibson *Passiójának* „ön-célú” kegyetlenségét emlegetik. Egyetlen pillanatra sem fordul meg a fejükben, hogy a valódi cél talán éppen az, hogy őket végre nagy nyilvánosság előtt is hűledezni, izzadni, levegőért kapkodni és vakarózni lássuk. A költeményből azokra való tekintettel, akik még nem olvasták, szándékosan nem idézek. Küzdjenek meg – ahogyan mások is – fogódzók nélkül a *Rotbadtan párálló széttárt pávafarokkal*.

Szikra János egyetlen mondatával azonban még tartozom. A kötet hátsó borítójára íródott ez is, s azokkal értek egyet, akik szerint semmiféle magyarázatra nem szorul. „Pályám elején még csak sejtettem, amit ma már tudok: kötelességem szolgálni – mindent a magyar nemzetnek köszönhetek.”

LÉKA GÉZA

LÉKA GÉZA (1957) Budapesten élő költő.

Tiéd e játékban, amit te tudsz

Tárnok Zoltán: *Távolodva*

anúsíthatjuk-e, hogy minden: tőlünk független emberi vagy ember-telen? Szerencsés, aki nem érti, hogy a kérdés voltaképp egy ábránd, egy becsvágy elvetésének vagy az iránta való makacs ragaszkodásnak a következményét firtatja: majdhogynem feleslegesen. E pillanatban szinte muszáj ide a szentimentalizmus. Bizonyos kérdésekre csak is elszorult torokkal lehet ígert vagy nemet mondani. Mi függ tőlünk? Kísérletül elég annyit, hogy szellem gyanánt szemléljük magun-

P Y T H E A S K I A D Ó ,
2 0 1 1

kat, s máris előttünk a kérdés igazi indítéka. A szorongás. Tárnok Zoltán *Méz és méreg* című elbeszélésének szaglász figurája dallamot is ad a szorongáshoz. „Hajnali negyed ötkor már és éjjel egykor még. A fülsértő hangzás együtt született a munkámmal, nem is szűnhet meg előbb, csak ha már pontot tettem e jelentés végére. [...] Csak legyen ez, feleim, az én különös, idegborzoló munkadalom...”

Míntha egy nehéz erőpróbát követően arra törekednék a hős, hogy ne legyen sem-

[Szemle]

mi. De igen nehéz szárnyalnia annak, akinek nincs; s még szégyelli is, hogy nincs szárnya. S megcsonkítva hiányaitól, kísérteivel küzd.

Jövendő események rejtett, de látni vélt pillanatképeit forgatgatva azzá válunk, amivé e képek? Ígéretes, aztán elomló titkokká? Vagy az fog megvalósulni, amit belső erőnk vonz magához?

Egyébként bizonyos kopóöszönt igényel – mert az: aggállal vegyes nyugtalanság a szellem titkok utáni szimatolása is. Nem mindegy, hogy az ember miként viszonyul önmagához és létfeltételeihez. Ha e szakadatlan keresés nem elmosódó igyekezet, hanem folytonosan kifejeződik, ezzel azt is elismerjük, hogy itt először is formai tetről van szó. A teljes megfosztottság s az élet csodáltnivaló tarkasága közt (stiláris és esztétikai értelemben: a lázadástól a meghódolásig) húzódik az a pálya, ahol e titokhajkurázsás zajlik. A szellem persze csak új tartalmak felfedezésében és elfogadásában igazolja a formák valóságát. Érdemes azonban alaposan mérlegelni bizonyos erőteljes csábításokat, melyek a meghódolás ellen pusztán formai dühvel izgatnak. S kiváltképp nem szenvedhetik a mértéket. Csakugyan muszáj, hogy nap nap után megremegjen az emberség? És ha egyszer a hatás-ellenhatás alapján, éppen gyötrelmeivel betelve, megpróbálnánk ezt az emberséget talpra állítani a szabad levegőn? Nem könnyű, de becsületes kérdéseket tesz fel Tárnok Zoltán tizenegy elbeszélése. Álmélkodjunk messziről, vagy érezzük otthon magunkat a hétköznapi emitt kert-, amott sivatagszegélyén?

Ez máris nagy történetet sejtet, s érződik rajta, hogy irodalom. Az a fajta irodalom, amelyben a tragikus, tréfás, patetikus komédiázás, a történetek porondján mozgott prózafigurák testi-lelki végletek közt játszódó, a nyomorúságtól a reményig vezetett kalandjai s e figurák tárgyvilágának leképezése vagy stilizálása analóg az emberi valósággal. Az ilyenféle irodalmat miért ne nevezhetnénk termékeny irodalomnak?

Nem gyönyörködtető és gyümölcsöző a fájdalomról vagy az örömről egyaránt belátható alakzatokban beszélni? Nem téveszteni

szem elől az embert. S inkább megragadni, semmint elsodorni. A termékeny irodalom korholja, vallatja, mérlegeli, számon kéri a létezését, de távol áll tőle, hogy öncélúan rágalmozza. Fölgyűjteni inkább esendőségeinket; valami efféle attitűd a *Távolodva* című kötet erős váza. Szerzőjének familia-fonalán a kezdet alighanem Maupassant. Persze éterkábulat nélkül. Ellenben a köznapiság vonzalmában, de kerülve a flaubert-i impassibilitást. Tárnok Zoltán realizmusa a Gide-Déry-vonalhoz áll közelebb. (Emlékszünk: Gide fordításáért fizetett Déry börtönnel.) Ha viszont a veszett, de ingujjas lírával kárpótolt lelkek édenében járatos hazai írók között keresünk még rokonokat a *Távolodva* szerzőjének, a hangulat s kicsit a tematikai is Mándyt hozhatja be.

Egy aligha finomkodó korban valamenynyien egy kusza valóság szereplői vagyunk, ezt nem lehet tagadni.

Íme, a minap még világalapul szolgáló férfi-nő kapcsolat hogyan esik alá a szentséggé válás pillanatából profán játékszerré? „Szemben veled fehérben és feketében egy jegyepár. Mint két ellenséges sakkfigura. Igaz?” (*Végjátékok*) Míg itt az emberi kapcsolat szimbólumszíne fekete-fehér, az üzemi-magánemberi miliőben lepergetett *Távolodva* című darabban egészen fakó, ami nem az írói kifejezésmódra, hanem a novellafigurák sápadtságukban is lidérces kontaktusára vonatkozik. „Korunkban [...] az enyhén gunyoros szemlélet vált a tisztánlátás alapjává – szól ki egy roncsolt szerelemféle háttéréből egy bizonyos Góczyán Andor. – Meglehet, igen csúfosan hangzik – folytatja –, de a hazugság úgyszólván társadalmi szükséglet.” Ki ne ismerné a múlt század második harmadából ezt a hangot? Az eszmények ínségének és a meghasonlottságnak a hangját. Bizonyára igaztalan volna kijelenteni, hogy egyedül a sivárság határozza meg az idő irányát. Tendenciából nincs hiány. Ám úgy látszik, az örökölt nyomorúság egyelőre kitart: velünk ballag mint hűséges kísérője a napoknak. Továbbá úgy látszik, a történelem lapszélére könyvelt sorsokban, akármelyik korszaké is a tétel, van valami kínosan kö-

zös – a nem zsenánt sorsszámtnan. Csak oszszuk el a peremtársadalom figuráinak illúzióit az ábrándok roncsaival: amit eredményül kapunk, annyi, hogy az élet nem nagy szám. Meglehet: negatív szám.

Hogy e hideg matematika éppen csak karcolja a sorsokat, amelyek a történelmet megkerülve vagy keservesen bajlódva a történelemmel mint mellérendeltek folynak vissza a nagy egészbe? S hogy e hideg matematika lecke gyanánt mire edzi (a kilencvenes évektől visszszámolva) jó harminc év kiábrándult, izgatott, gyarló, élni akaró, leginkább csak a pillanat előtt térdre boruló alakjait? Tárnok Zoltán prózája a maga szilárdságával és szinte magányosságával éppen erről ad számot. Egy fény-szegény sorsstér szegleteire enged rálátást egyéni sorsok világosságánál. A homálynak ebben a fellebbentésében nincs semmi esztétikai fortély, semmi külön kalkuláció. Tárnok írói lelkiismerete ellene mond bármiféle kiszámított mesterkedésnek. Óraműepika az övé. Ugyanaz a pontos, szótakarekos mondatfűzés jellemzi a pálya elején, mint érett korában.

Az, amit olvasói kapnak tőle, folytonos küzdelem: a tájékozottságnak azzal az érzékével, amely egy pillanatra sem engedi, hogy e viaskodás helyet cseréljen a viaskodásról szóló ömlengéssel. Ignác mester, talán Józsefvárosból, de az biztos, hogy a *Nyüszítések* egyik hangjaként alighanem Tárnok írómester lelkének legmélyéről mondja: „Engem nem tudtok átdobni a palánkon az ócska trükkjeitekkel, átlátok rajtatok, mint egy poháron. [...] rég voltam én már suhanc, jegyezzétek meg. Az egész bandán átlátok.”

Az egész banda: a küzdők szoros szomszédsága. De tán a tömör, letisztult próza mondatkompanyája is. Nem küzdelem-e a szuggesztív kifejezés bírása? Tárnok Zoltán a huszadik századi magyar novellairódalom avatott realistáinak sorában: egy odatartozó társ. Ábrázolni és megérteni akar. Földi, sőt a földön is kicsiny, esendő alakok révén bizonyítani, hogy okkal azonosul figuráival, s okkal szkeptikus az életük felett. A mindennapi élet sivársága és méltósága, megromlottsága és kegyelemvágya, a kívül örök egyformának tetsző alakok belső differenci-

áltsága – ez mind ugyanúgy a magáét vívja Tárnok Zoltán dualizmusában, mint amenynyire a mesterséget illetően szembetűnő az a formai kérdése, hogy mennyit bizzon a szavakra, s mennyit engedjen át az írói anyagból a szavak közt ébredő képzetek és asszociációk részére.

Botladozva ütköznek záros szabadságukba Tárnok Zoltán figurái. Nem igazán értik, miért törvényszerű, hogy a rajtuk levő kötelesegek és kötelékek miatt összezugsorodjanak. Mintha mindegyikük tartozna valakinek egy igennel vagy nemmel. A *Szemközt a lelátó* hőse azt mondja: „Nekem például a nagypálya teljesen ismeretlen fogalom volt, eleinte elvesztem benne, kerestem a házsámot.” Nem csoda! Amíg a ruganyosságából a középszer zsoldjába keveredő labdabűvész, valahol az eszmék, erők és erkölcsök grádicsán, bevall egy hovatóvább hitvány kis sorsot, a maga gondolata szerint egy elszállt esélyt, jószerivel észre sem veszi, viszonylagos szuverenitása miként fordul át kicsinyelhető beletörődéssé.

A gyógyulás reggeléért, legalábbis így mondják, előbb betegségbe kell esni; behullani a drámába, ami nem okvetlenül a legrosszabb állandó feltételezése. Inkább részvétel és kockázat. A dráma először beszélgetés: tegnap úgy volt, ma így lesz. Vagy ahogy egyik nőalakjával Tárnok Zoltán mondatja: „Nevezhetjük ezt nemes egyszerűséggel az idomítás csodájának!” Csakhogy nem mindenki idomul. Az ésszerűt elnyomja az irracionális, és fordítva. A primitíven egyszerűt meg átégeti a költészet. Vallomások ütköznek, valami apróság túlfeszül.

A szenvedély azonban nem áll meg itt, a siklások és vágyálmok hősei igyekeznek átlátni a kudarcában hentergő világot. „Kár volna, Hanák úr – válaszolja erre *Az albérlő* című darabból Zárainé –, ha fennakadna bizonyos ügyeken. Az a helyes, ha tőlem tudja meg: nálunk általában senki sincs jóban a másikkal.”

Ez a melankolikusan fölbocsájtott, de annál nagyobb súllyal visszahulló törvény, a társulni vágyás és az elkülönülés állandó konfliktusa határozza meg Tárnok Zoltán figuráinak erkölcsi, cselekvésségi lehetőségeit. Anélkül, hogy ítélet zúgna vagy vész-

[Szemle]

harang kongana az író által. Akiben egyáltalán kivételes, de mindenképp méltánylandó erény lakozik; az, hogy ő sem nem cimborája, sem nem ellensége figuráinak. E szerepüket szolgáló, kissé életszélnek tetsző alakokat fellángolásaik, hebegve vagy súgva kimondott reményeik emelik túl önön korlátaikon. Mi függ tőlünk? – ha nem mondják is, szakadatlanul égeti őket a kérdés.

És Tárnok Zoltán nagyvonalú. Engedi, hogy minden, ami az alkotást szolgálja,

történeteikhez simuljon; az elegáns, tárgyilagoss stílus éppúgy, mint az örök időszerű írói értéktöbblet: bedobni a küzdelembe az embert, de akármilyen gyarló és botor is, nem vonni meg tőle a feloldozás esélyét. Ez ügyben mintha író-atyjához, egyenesen Tárnok Zoltánhoz szólna az *Éjjélig* egyik alakja.

„Amit te tudsz ebben a játékban, az legyen a tied.” S csak úgy az övé, igazán.

KELEMEN LAJOS

KELEMEN LAJOS (1954) Kaposváron él. Versek, esszéket, könyvkritikákat ír. Utóbbi kötetei: *Olvasó* (esszék, 2008); *Föltett igaz* (válogatott és új versek, 2010).